

In deze rubriek belicht Jeroen Dera recente gedichten die zich goed lenen voor klassengesprekken in het literatuuronderwijs.

Gedicht in de klas: Katelijne Brouwer

Aan tafel

de dieren weten niet hoe laat en
waar hun tafel wordt gedekt:
gedragsverrijking
anders gaan ze zich vervelen
dat zien de mensen liever niet
daarom verstoppen ze hun eten

de schors nog aan de takken
andijvie tussen het hooi
hun brokken in de holle boom
speurtocht met beloning

als jij lang aan tafel moet zitten
stil zijn en luisteren en vooral niet
met je handen eten

als je op wilt staan en dat niet mag
zeg dan:

gedragsverrijking

Uit: Katelijne Brouwer, *laat mijn egel met rust*. De Harmonie, 2025.

Afgelopen november startten de eerstejaars studenten Nederlandse Taal en Cultuur in Nijmegen met de cursus poëzieanalyse. Als ijsbreker fungeerde dit gedicht van Katelijne Brouwer, afkomstig uit haar tweede bundel *laat mijn egel met rust*. De studenten moesten zich namelijk aan elkaar voorstellen aan de hand van de regel uit het gedicht die het sterkst bij hen bleef hangen. Zoals dat gaat met poëzie, leidde dat tot een breed palet aan reacties. Sommigen legden de klemtoon op de taal – van ‘ik vind “brokken” zó’n vies woord’ tot ‘ik houd van de klank van het woord “schors”’. Anderen herkenden zich in de inhoud, omdat ook zij nauwelijks stil konden zitten of hun schoolcarrière tot dusverre als een ‘speurtocht met beloning’ hadden ervaren. Weer anderen benoemden de kritiek die Brouwer heeft op de manier waarop volwassenen met dieren en kinderen omgaan, en nodigden uit tot een discussie over de wenselijkheid van dierentuinen.

Natuurlijk leent deze werkvorm zich niet alleen voor een voorstelrondje op de universiteit. Ook in de poëzieles op de middelbare school zou je de bespreking van ‘Aan tafel’ uitstekend kunnen beginnen met de vraag welk gedichtelement het sterkst bij leerlingen resoneert en waarom. Daarmee geef je ruimte aan hun initiële respons op een gedicht én laat je zien hoe verschillend lezers op een literaire tekst kunnen reage-

ren, zodat je de deur openzet voor een gesprek over interpretatieverschillen in plaats van een zoektocht naar ‘het juiste antwoord’ (voor een ‘jigsaw’-werkvorm die je hierbij kunt inzetten, zie Dera, 2018).

Uiteraard wil dat laatste niet zeggen dat er helemaal geen ‘juiste antwoorden’ in het poëzieonderwijs bestaan. Neem bijvoorbeeld de setting van dit gedicht: om te parafraseren wat hier gebeurt, moet je minimaal doorhebben dat Brouwer in de eerste twee strofes dieren in moderne dierentuinen beschrijft. Ze zitten niet opgesloten in kooien, maar in zo natuurgetrouw mogelijke verblijven waar de illusie wordt hooggehouden dat ze niet geconditioneerd worden, omdat ze hun eten zelf mogen ontdekken – de ‘andijvie tussen het hooi’, de ‘brokken in de holle boom’. Omdat Brouwer de dierentuin nergens in het gedicht expliciet noemt, zijn er ongetwijfeld ook creatieve lezingen buiten de dierentuincontext mogelijk, maar er bestaan ook lecturen die evident fout zijn. Zoals een van de nieuwe eerstejaars Nederlands fijntjes opmerkte: ‘Dit kunnen geen dieren in een slagerij zijn.’

Een andere zekerheid die het poëzieonderwijs biedt, betreft de louter technische analyse van de vorm. Het benoemen van de alliteraties en assonanties in ‘hun brokken in de holle boom’, bijvoorbeeld, is eenvoudigweg een kwestie van goed of fout. En wat

valt leerlingen op aan de strofepbouw die Brouwer hanteert? Dat de strofes steeds korter worden, is een vaststelling waar niemand omheen kan, en je kunt ook niet debatteren over de benamingen die in de poëzieanalyse voor deze strofes worden gebruikt (sex-tet, kwatrijn, terzine, distichon, monostichon). Voer voor discussie is wél waarom het gedicht steeds kortere strofes krijgt en/of welk effect dat heeft. Moeten we het korter worden van de strofes bijvoorbeeld iconisch lezen – als een verbeelding van de inperking van de ruimte die zowel aan dieren als mensen wordt opgelegd? Of zorgt deze techniek ervoor dat de lezer (de ‘jij’/‘je’ die als apostrof opduikt in de derde strofe) des te sterker wordt aangesproken, omdat het gedicht uiteindelijk op die ‘jij’ focust? Ongetwijfeld hebben leerlingen ook heel andere, aanvullende ideeën – net als de studenten Nederlands trouwens, van wie er één aan het inzoomen van een camera in de dierentuin moest denken.

Interessant genoeg is het hier net de aandacht voor de vorm die terugleidt naar de inhoud, misschien wel naar datgene wat op het spel staat in Brouwers gedicht. Want wie eenmaal heeft opgeworpen dat ‘minder ruimte’ een belangrijk kenmerk van de strofepbouw is, kan moeilijk ontkennen dat ook dieren en mensen omgeven zijn door gedragsregels die we verrijkend noemen, maar in

de praktijk beknellend kunnen werken – een inzicht dat goed past binnen de zogenaamde zoöpoëtica, een subveld binnen de literatuurwetenschap dat zich primair bezighoudt met de manier waarop dieren vorm en inhoud van literaire teksten beïnvloeden, vaak met oog voor de fundamentele verbondenheid van menselijke en dierlijke leefomgevingen (zie Driscoll & Hoffman, 2018). Brouwer, die haar inspiratie voor *laat mijn egel met rust* onder andere uit haar vele bezoeken aan Artis putte, benadert de menselijke omgang met dierentuinen dus met kritische distantie, maar gebruikt haar evengoed als humoristische lens om het te hebben over de manier waarop mensen zichzelf en elkaar conditioneren.

Met dat inzicht kom je uiteindelijk terug bij het begin van de bespreking, dus bij de regels of beelden die het beste bij leerlingen bleven hangen. Er is een aanzienlijke kans dat er nogal wat bij zijn die zich het meest herkenden in het noodgedwongen ‘stil zijn’. Dus, goedbedoeld advies: als de discussie over dit gedicht erop zit, strek dan klassikaal de benen en roep collectief: ‘GEDRAGSVERRIJ-KING!’

LITERATUUR

- Dera, J. (2018). ‘Hoe ze maar bleven emmeren tot ik kon lopen’: Productief omgaan met interpretatieverschillen in het poëzieonderwijs. *Levende Talen Magazine*, 106(6), 5–8.
Driscoll, K., & Hoffman, E. (2018). *What is zoo-poetics? Texts, bodies, entanglement*. Palgrave MacMillan.